

۶۸۱۴/۱۵۵۹
۲۰۵۹۶۲

بسم الله الرحمن الرحيم

اندیشنامه اقتصاد مقاومتی (۹)

روند پیش‌بینی بیش‌رفت اقتصاد مقاومتی

تحلیل و ارزیابی روند نماگرهای مقاومت اقتصادی ایران
در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ هجری شمسی

مؤلف:

محمدجواد اخوان

بیت

وزارت راهبردی و پژوهش
www.BORHAN.ir

- سرشناسه : اخوان، محمدجواد، ۱۳۶۶ -
 عنوان و نام پدیدآور : روندپژوهی پیشرفت اقتصاد مقاومتی: تحلیل و ارزیابی روند ناکرهای مقاومت اقتصادی ایران در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ هجری شمسی / مؤلف محمدجواد اخوان؛ [برای] آندیشکده برهان.
 مشخصات نشر : تهران: دیدمان، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری : ۱۵۳ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
 فروست : آندیشنامه اقتصاد مقاومتی؛ ۹.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۵۷-۱
 وضعیت فهرست نویسی : نیا
 عنوان دیگر : تحلیل و ارزیابی روند ناکرهای مقاومت اقتصادی ایران در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ هجری شمسی.
 موضوع : رشد اقتصادی -- ایران
 موضوع : Economic development -- Iran
 موضوع : اقتصاد دانش بنیان -- ایران
 موضوع : Knowledge economy -- Iran
 موضوع : صادرات -- ایران
 موضوع : Exports -- Iran
 موضوع : ایران -- سیاست اقتصادی -- ۱۳۹۷-۱۳۹۲
 موضوع : Economic policy -- Iran -- ۲۰۱۸-۲۰۱۳
 ستاسه اندیشه : آندیشکده برهان
 رده بندی دیگری : HC۴۷
 رده بندی دیویی : ۰/۹۵۵
 شماره کتابشناسی : ۵۸۱-۰۵۵

www.BORHAN.ir

انتشارات دیدمان

روندپژوهی پیشرفت اقتصاد مقاومتی	عنوان:
محمدجواد اخوان	نویسنده:
۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۵۷-۱	شابک:
دیدمان	نشر:
پاییز ۱۳۹۸	تاریخ انتشار:
اول	نوبت چاپ:
۲۰۰	شمارگان:
۳۱۰۰۰ تومان	قیمت:

www.BORHAN.ir
 www.DidemanBook.ir
 info@borhan.ir

تهران، چهارراه شهید لویسانی، خیابان بوستان،
 کوچه نستر، پلاک ۳۲، واحد ۴

تلفن: ۰۲۱۲۶۱۵۳۲۹۱
 پیامک: ۱۰۰۰۰۲۸۷

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

فهرست

۴	خلاصه مدیریتی
۱۲	مقدمه

گفتار اول

۱۷	بوجه اقتصاد کلان
۱۷	درآمدزایی مالی
۱۹	سهم صندوق توسعه ملی از درآمد نفتی
۲۱	تراز عملیاتی و حرفه دولت

گفتار دوم

۲۳	اقتصاد دانش بنیان
۲۴	تولید علم
۲۶	تعداد پژوهشگران
۲۹	شدت تحقیق و توسعه
۳۷	نوآوری
۳۸	شاخص جهانی نوآوری
۴۰	صادرات دانش بنیان
۴۰	صادرات خدمات فنی و مهندسی
۴۱	صادرات محصولات فناوری بالا

گفتار سوم

۴۵	امنیت غذایی
۴۶	خودکفایی در تأمین محصولات اساسی کشاورزی
۵۲	ذخیره راهبردی غذا
۵۴	واردات دارو

گفتار چهارم

- تولید ملی ۵۷
- اقتصاد مولد ۵۸
- وضعیت تولید ۶۰
- سودآوری تولید ملی ۶۴
- واردات کالاهای مصرفی ۶۵
- اشتغال صنعت ۶۶
- مشارکت مردم در توسعه صنعتی ۶۷
- شاخص ساخت کشور ۶۸

گفتار پنجم

- اقتصاد منهای خام فروش ۷۵
- اقتصاد بدون نفت ۷۶
- خام فروشی نفت ۷۷
- ظرفیت و کیفیت فرآوری ۷۹
- سهم ایران در بالایش نفت جهان ۸۱
- خودکفایی در تأمین فرآورده های نفتی ۸۲
- تنوع در سبد صادراتی انرژی ۸۵
۱. صادرات برق ۸۵
۲. صادرات گاز ۸۶
۳. تولید و صادرات پتروشیمی ۸۷
- بررسی کل سبد صادرات انرژی ۸۹

گفتار ششم

- تنوع مبادی تأمین واردات ۹۳

گفتار هفتم

- بهره‌وری ۹۹
- بهره‌وری اقتصادی ۹۹
- بهره‌وری انرژی ۱۰۲

گفتار هشتم

توسعه صادرات.....	۱۰۹
صادرات غیر نفتی.....	۱۱۰
صادرات کالاهای نهایی.....	۱۱۲
صادرات کالاهای صنعتی.....	۱۱۵
صادرات بخش کشاورزی و صنایع دستی.....	۱۱۸
بازارهای صادراتی.....	۱۲۰
صادرات به همسایگان.....	۱۲۱
ظرفیت های ترانزیت.....	۱۲۴

گفتار نهم

کارآفرینی و محیط کسب و کار.....	۱۲۷
کارآفرینی.....	۱۲۸
محیط کسب و کار.....	۱۳۱
سهولت کسب و کار.....	۱۳۶
جمع بندی.....	۱۳۹
بودجه و اقتصاد کلان.....	۱۳۹
اقتصاد دانش بنیان.....	۱۴۱
امنیت غذایی.....	۱۴۲
تولید ملی.....	۱۴۴
اقتصاد منهای خام فروشی.....	۱۴۶
تنوع مبادی تأمین واردات.....	۱۴۸
بهره‌وری.....	۱۵۰
توسعه صادرات.....	۱۴۹
کارآفرینی و محیط کسب و کار.....	۱۵۲
جمع بندی شاخص ها.....	۱۵۳
منابع.....	۱۵۴

مقدمه

در مسائل اقتصادی کشور، ما این همه راجع به مسائل اقتصادی حرف می‌زنیم، همه هم تصدیق می‌کنند اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم، همه هم از صدر تا ذیل تأیید می‌کنند، تصدیق می‌کنند، رئیس جلسه و کمیته و کمیسیون و مانند این‌ها هم تشکیل می‌دهند، [اما] آن‌چنان‌که باید و باید کار پیش نمی‌رود. خب اشکال کجا است؟ یک گره علمی وجود دارد؛ این گره علمی را چه کسی باید باز کند؟ شما که در دانشگاه هستید باید باز کنید. (بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها، ۹۶/۰۳/۳۱)

رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در ۱۶ شهریورماه ۱۳۸۹ در دیدار با جمعی از کارآفرینان با اشاره به تمهید دشمن بر روی فشار اقتصادی علیه ایران اسلامی فرمودند: «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم.» بدین ترتیب با طرح کلیدواژه «اقتصاد مقاومتی» راهبرد نظام جمهوری اسلامی ایران در مقابل توطئه دشمن در جنگ اقتصادی علیه ملت ایران را اعلام نمودند. معظم له دو سال بعد در دیدار دیگری فرمودند: «ما چند سال پیش «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کردیم. همه کسانی که ناظر مسائل گوناگون بودند، می‌توانستند حدس بزنند که هدف دشمن، فشار اقتصادی بر کشور است. معلوم بود و طراحی‌ها نشان می‌داد که این‌ها می‌خواهند بر روی اقتصاد کشور متمرکز شوند. اقتصاد کشور ما برای آن‌ها نقطه مهمی است. هدف دشمن این بود که بر روی اقتصاد متمرکز شود، به رشد ملی لطمه بزند، به

اشتغال لطمه بزنند، طبعاً رفاه ملی دچار اختلال و خطر شود، مردم دچار مشکل شوند، دل‌زده بشوند، از نظام اسلامی جدا شوند؛ هدف فشار اقتصادی دشمن این است، و این محسوس بود؛ این را انسان می‌توانست مشاهده کند.» (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)

در ادامه به تدریج ابعاد و بایسته‌های این کلان‌راهبرد اقتصادی از سوی معظم‌له تبیین و ترسیم گردید و ایشان نهایتاً در ۲۹ بهمن ۱۳۹۲، سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» ابلاغ نمودند.

اکنون ۵ سال از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی می‌گذرد و به‌نظر می‌رسد زمان لازم برای ارزیابی میزان پیشرفت کار در مجاری ذی‌ربط فرارسیده است. یک ارزیابی ساده نشان می‌دهد که بخشی از تحقق اقتصاد مقاومتی صرفاً در ادبیات و شعار مدیران اجرایی متروک مانده است و در مرحله ارائه گزارش نیز دستگاه‌های اجرایی گاه گزارش اقدامات دیگری معمول خود را که مرتبط به این سیاست‌ها نبوده و قبلاً هم جاری و ساری بوده است، به‌عنوان «بیان کاری اقتصاد مقاومتی» ارائه می‌نمایند. مع‌الأسف در کمال شگفتی شاهد می‌شویم که برخی مدیران حتی برخی اقداماتی را که در تعارض جدی با این سیاست است، به‌عنوان گزارش کار پیشرفت اقتصاد مقاومتی به جامعه عرضه می‌کنند.

این انتظار کاملاً طبیعی است که هر طرح و اقدام ریزدرختی که در حوزه‌های اقتصادی و سایر حوزه‌ها می‌افتد، رابطه مشخصی با این سیاست کلان داشته باشد، حتی انتظار می‌رود بر اساس این سیاست‌ها کلیه اقدامات و برنامه‌ها ارتباط‌بندی شود تا برنامه‌هایی که در انطباق کمتر - و نه در تضاد - با اقتصاد مقاومتی هستند، نعلماً مسکوت گذارده شوند. با این حال گاه مشاهده شده است که به نام اقتصاد مقاومتی اقداماتی گزارش می‌شود که یا در تضاد کامل با این سیاست‌ها هستند یا انطباق حداقلی با آن دارند. از جمله تأکیدات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) طی این سال‌ها، حفظ و مراقبت بر این انطباق بوده است. چنانکه در از دیدارها با مسئولان دولتی نیز به همین نکته تأکید کرده و حتی شاهد مثالی نیز آوردند: «هر حرکتی که دولت

در زمینه مسائل اقتصادی می‌کند، بایستی برای ما روشن باشد که این کجای اقتصاد مقاومتی قرار می‌گیرد. اقتصاد مقاومتی یک جدول تشکیل شده از خانه‌های متعدد است؛ هر اقدامی که ما می‌کنیم، باید معلوم باشد که کجای این جدول را پر می‌کند. یک معامله‌ای دولت می‌خواست بکند، دفتر ما تماس گرفتند و از آن مسئول مربوط پرسیدند که خب این کجای اقتصاد مقاومتی است؟ باید تشریح کنند، باید توضیح بدهند که این کجای اقتصاد مقاومتی قرار می‌گیرد؛ ضد اقتصاد مقاومتی نباشد، خنثی هم نباشد؛ نه فقط ضدیت.» (بیانات در دیدار رئیس و نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱، ۱/۱۶)

گزارش حاضر بر پی تحلیل روند نماگرهای مرتبط با حوزه اقتصاد مقاومتی در حوزه اقتصادی بازرگانی، صنعتی و ... بر اساس داده‌های رسمی و معتبر ملی و بین‌المللی بود. در سال ۱۳۹۲ به بعد است. برخلاف بخشی از حوزه‌ها همچون بازرگانی خارجی و ... داده‌ها به صورت فصلی و ماهانه منتشر می‌شود، در پاره‌ای از حوزه‌ها همچون تولید ناخالص داخلی، کشاورزی و انرژی، داده‌های متقن با تأخیر حتی چندساله به انتشار می‌رسد و بر طبق اعلام مراجع آماری ملی، داده‌های جدیدتر بعضاً مقدماتی بوده و ممکن است در ارزیابی سال بعدی دچار تجدیدنظر گردد. از سویی مراجع بین‌المللی نیز معمولاً با تأخیر چند ساله داده‌ها و تحلیل‌های خود را منتشر می‌کنند.

از سویی به دلیل گستردگی حوزه مقاومت اقتصاد در زیربخش‌های مختلف اقتصادی اجتماعی و نیز و بومی بودن بسیاری از مؤلفه‌های سیاست‌های راهبردی اقتصاد مقاومتی، ارزیابی کامل و جامع از وضعیت اقتصاد مقاومتی در کشور با دشواری‌های بسیاری همراه است. همچنین در بخشی از حوزه‌ها و زیربخش‌ها به دلیل پیچیدگی و ویژگی‌های خاص مقابله با تحریم‌ها، اطلاعات آشکار و قابل اتکایی در این حوزه‌ها منتشر نمی‌گردد. علی‌ای حال تلاش گردیده تا حداکثر ممکن، شاخص‌ها و نماگرهای ترسیم‌کننده وضعیت اقتصاد مقاومتی ورد ارزیابی قرار گیرد و نهایتاً تحلیل جامعی از شرایط کشور ارائه گردد. بر اساس حوزه‌های کلان اقتصاد مقاومتی، این

گزارش در ۹ گفتار و یک جمع‌بندی نهایی ارائه می‌گردد، به امید آنکه مورد رضایت باری تعالی و بهره‌برداری نخبگان و تصمیم‌گیران کشور قرار گیرد.

www.ketab.ir